

Το γιαταγάνι και η πένα

Το 1821 στην ελληνική ποίηση

Γράφει ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΣΙΤΑΣ*

Όταν η ποίηση γίνεται επαναστατική ή όταν η επανάσταση γίνεται ποίηση. Τα λιανοτιούφεκα μεταφράζονται λιανοτιράγουδα. Η ιδέα σαγηνεύεται από βράχο υπεραιωνόβιο που κατατρώγει το κύμα... Η Έμπνευση μέσ' τους αιώνες, σημαία κυματίζουσα, παρακινεί το μέλλον. Επαναστάτης και ποιητής. Θούριος, εν αρχή, να τραγουδιέται στους αιώνες, να μεταδίδει φλόγα επαναστατική, στις επόμενες γενεές...

Κι αυτά τα σίδηρα που φορείς μπορώ να σου
τα στολίσω
Με του Πλαπούτα τ' άρματα και του Νικητάρá
τις πάλες
Μα εγώ που είδα τους απογόνους σου σαν
πουλιά
Να σκίζουν μίαν ανοιξιάτικη αυγή τον ουρανό
της πατρίδας μου
Κι είδα τα κυπαρίσσια του Μοριά να
σωπαίνουν
Εκεί στον κάμπο τ' Αναπλιού
Μπροστά στην πρόθυμη αγκαλιά του
πληγωμένου πελάγου
Όπου οι αιώνες πάλευαν με τους σταυρούς
της παλληκαριάς.

Νίκος Γκάτσος,
Ο ιππότης κι ο θάνατος

«Αχός βαρύς ακούγεται
πολλά ντουφέκια πέφτουν»...

Τι το πέρασαμε εδωδά μωρέ;
Πού τη συναντάς την ομορφιά, την
αντρεισύνη
«Καβάλα πάει ο χάροντας τον Διγενή στον
Άδη»
κάπου εκεί στις πηγές του Αχέροντα
κατά κει στα βράχια, απόηχος καριοφιλιού.
Με το 'να πόδι στον ύπνο και τ' άλλο στ'
όνειρο
πραγματικότης ώρα μηδέν.
Τζιτζίκι άσωτε υιέ μου για σε να σφάξω εγώ
ό,τι έχει απομείνει μέσα μου, πλανεύτρα
αίσθηση....
Βράδυ κάτω απ' το φεγγάρι
αλητάκι τριζόνι σε τρελαίνει
αλλά κωφεύει ο έρωτας
αυτό σου λέει ο γκιώνης λυπητέρá...

i

* *Εικονολήπτης, Γραφεύς*

Βαλτόνερα η Αχερουσία λίμνη, απεξηράνθη
 πια
 τι να λείει τώρα ο θάνατος, χάνει τη λεβεντιά
 του...
 Πώς τη γράφετε έτσι την ιστορία όρε
 σατανάδες.
 «Το Σούλι κι αν προσκύνσε κι αν τούρκεψε
 η Κιάφα»
 δεν έφταιγε ο Πηλιογούσης
 ο καθείς και ο Εφιάλτης του άλλωστε
 βάρκα γιαλό.
 Άλλο φοβούμαι, την οξειδωση απ' το νερό
 τη σκουριά που λέμε στα χιλιάδες όνειρα...
 Ποιος σας είπε μωρέ
 ότι βάψαμε μπλε τη θάλασσα με λουλάκι;
 Το δειλινό μόνο βάψαμε στο κόκκινο
 με ολίγην ώρα μέσα για να πασαλείψουμε
 σουρεαλισμό.
 Αύριο πάλι, ζωή μπόγιας
 να σε κλείσει στο γυαλί, χρυσόψαρο....
 Εγώ την ομορφιά τη βλέπω
 εκεί στο χαροπάλεμα του βράχου με το κύμα
 μέχρι τελικής πτώσεως, μέχρι τελευταίας
 ρανίδος....
 Πες ένα αντίο ρε όρνιο
 Αργά-ταχιά πορεύεσαι στο αδιέξοδο.
 Μην ανησυχείς
 στο νεκρομαντείο θα πάω
 να αναστήσω ένα αρχαίο ιεροφάντη
 να τον ρωτήσω: Πού τη σπατάλησες
 τόση ύπαρξη
 τόση ενέργεια
 τόση ομορφιά...

Από την ποιητική συλλογή
Ακροβασίες

Όταν η ιστορία γίνεται τέχνη, ή μήπως
 όταν η ιστορία γεννά τέχνη, κάτι πολύ
 σοβαρό έχει πραγματωθεί που θέλει
 να εκφραστεί με πολλούς τρόπους. Δεν
 είναι το ερέθισμα που αναζητά ο καλ-
 λιτέχνης για τη δημιουργία του, είναι
 πολύ βαθύτερα τα αίτια που εγείρουν
 συνειδήσεις, που αναμοχλεύουν πάθη,
 που κρούουν ευαίσθητες χορδές. Τι το
 ωραιότερο από μίαν επανάσταση, για
 να αποδεσμεύσει και το φαντασιακό:
 πέταγμα στους ουρανούς.

Όταν η ποίηση γίνεται επαναστατική
 ή όταν η επανάσταση γίνεται ποίηση. Τα
 λιανοντούφεκα μεταφράζονται λιανο-

τράγουδα και η ιδέα, πάντα αφ' υψηλού,
 σαγηνεύεται όταν σε βράχο υπεραιωνό-
 βιο, κατατρώγει τα ριζιμιά του το κύμα.
 Και ξάφνου αντάρα, σκόνη, παραζάλη.
 Όταν η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται,
 αλλά ταυτίζονται σχεδόν ιστορικές πε-
 ρίοδοι ή απλά τα γεγονότα ομοιάζουν,
 όσο θα υφίσταται μια εξουσία ελεεινής
 μορφής.

Είναι τότε που: «ο Γοργοπόταμος στην
 Αλαμάνα στέλνει περήφανο χαιρετι-
 σμό»...

Πώς γράφεται άραγε η ιστορία, διδά-
 σκει μήπως; Και η τέχνη πόσο είναι αλη-
 θινή; Τα συμπεράσματα και η έμπνευση
 από τα μεγάλα γεγονότα.

Μου είπες:

– Η επανάσταση μια λέξη απροσδιόριστη,
 φευγάτη

Απάντησα:

– Αν οριστεί χάνει τη γοητεία του το όνειρο
 γίνεται προσδιορισίμο...

Ηττημένη-νικήτρια θα βαδίζει στους αιώνες
 αυτός ο ρόλος που της τάξει η ιστορία....

Εσύ

γράφεις συνθήματα στους τοίχους
 που τα σβήνει η πρώτη βροχή.

Εγώ

μόνος βαδίζω στο ακατέργαστο των
 λογισμών

των αισθήσεων...

Περνώ τις νύχτες τις διασταυρώσεις με
 κόκκινο

και ζωγραφίζω stencil στο κορμί μου....

Από την ανέκδοτη ποιητική συλλογή
Το κόκκινο γάντι

Για κάθε επανάσταση αυτό θα ισχύει,
 για κάθε τέχνη, για κάθε όνειρο... Όσοι
 ενταγμένοι στη διάρκεια των καιρών, θα
 αναλύουν πάντα τα γεγονότα και θα χά-
 νονται στη μετάφραση των αισθήσεων,
 γιατί ο ορθολογισμός αδυνατεί να ερ-
 μινεύσει όνειρα. Όταν ο ξεσηκωμένος
 γίνεται πρόσφυγας, ή όταν ο πολιορκη-
 μένος πραγματοποιεί τη μεγάλη έξοδο,
 ο ποιητής τραγικός, βάφει τις λέξεις
 κόκκινες. Μα, πάντα θα είναι ελεύθεροι
 πολιορκημένοι, γιατί σκλάβοι δε νοείται,
 ούτε ο επαναστάτης ούτε ο ποιητής... Οι

εξεγερμένοι, όπως και οι ποιητές, ίσως πολιορκημένοι πάντα, να δυσανασχετούν μέσα στο δικό τους σώμα. Βαρύ να γράφεις για την επανάσταση, αφού ούτως πώς, η κάθε μία και η επανάσταση και η ποίηση, όπως ακριβώς ορίζεται εκ των πραγμάτων, τα άλματα θέλουν να δοκιμάσουν στην ιστορία. Όταν αυτοί που πραγματοποιούν την ηρωικότερη έξοδο στο τέλος γίνονται «διακονιάρηδες», τότε ο ποιητής καταγγέλλει και υπερβαίνει τα γεγονότα. Και η ιστορία να επαναλαμβάνεται «σαν τραγωδία ή σαν φάρσα».

Οι γυναίκες του Μισολογγιού διακονεύουν και η γυναίκα της Ζάκυθος έχει δουλειά

1. Ωστόσο η γυναίκα της Ζάκυθος είχε στα γόνατα τη θυγατέρα της και επολέμασε να την καλοπιάσει.
2. Έβαλε λοιπόν το ζουρλάδι τα μαλλιά της από πίσω από τ' αυτιά, γιατί η ανησυχία της τάχε πετάξει, και έλεγε φιλώντας τα μάτια της θυγατρής της:
3. «Μάτια μου, ψυχή μου, να γένεις καλή, να πανδρευθείς, και να βγαίνουμε και να μπαίνουμε, και να βλέπουμε τον κόσμο, και να καθόμαστε μαζί στο παρεθύρι να διαβάζουμε τη θεία Γραφή και τη Χαλιμά».
4. Και αφού την εκάιδεψε και της φίλησε τα μάτια και τα χείλια, την άφησε απάνω στην καθίκλα λέοντάς της: Να και ένα καθρεφτάκι και κοιτάξου που είσ' όμορφη και μου μοιάζεις.
5. Και η κόρη που δεν ήτανε μαθημένη με τα καλά ψύχασε, και από τη χαρά της εδάκρυσε.
6. Και ιδού μεγάλη ταραχή ποδιών, οπού πάντοτε αύξαινε.
7. Και εσταμάτησε κοιτάζοντας κατά τη θύρα και φουσκώνοντας τα ρουθούνια της.
8. Και ιδού παρσιάζονται ομπρός της οι γυναίκες του Μισολογγιού. Εβάλανε το δεξί τους στα στήθια και επροσκυνήσανε· και εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες.
9. «Και έτσι δα, πώς; Τι κάνουμε; Θα παίξουμε; Τι ορίζετε, κυράδες; Εκάμετε αναβαίνοντας τόση ταραχή με τα συρτοπάπουσα, που λογιάζω πως ήρθετε να μου δώσετε προσαγές».
10. Και όλες εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες· αλλά μία είπε: «Αμ' έχεις δίκαιο. Είσαι στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου, και μείς είμαστε ξένες και όλο σπρώξιμο θέλουμε».
11. Και ετότε η γυναίκα της Ζάκυθος την αντίσκοψε και αποκρίθηκε: «Κυρά δασκάλα, όλα τα χάσετε, αλλά από εκείνο που ακούω η γλώσσα σάς έμεινε.
12. Είμαι στην πατρίδα μου και στο σπίτι μου; Και η αφεντιά σου δεν ήσουνα στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου;
13. Και τι σας έλειπε, και τι κακό είδετε από τον Τούρκο; Δε σας άφηνε φαπτά, δούλους, περιβόλια, πλούτια; Και δόξα σοι ο Θεός είχατε περισσότερα από εκείνα που έχω εγώ.
14. Σας είπα εγώ ίσως να χτυπήσετε τον Τούρκο, που ερχόστενε τώρα σε με να μου γυρέψετε και να με βρίσετε;
15. Ναισκει! Εβγήκατε όξω να κάμετε παλληκαριές. Οι γυναίκες επολεμούσατε (όμορφο πράμα που ήθελ' ήσθενε με τουφέκι και με βελές· ή εβάνετε και βρακί:). Και κάτι εκάμετε στην αρχή, γιατί επήρετε τα άτυχα παλληκάρια της Τουρκιάς ξάφνου.
16. Και πώς εμπόρειε ποτέ του να υποφτευθεί τέτοια προδοσία; Τόθελε ο Θεός; Δεν ανακατωνόστενε με δαύτον μέρα και νύχτα»;

Διονύσιος Σολωμός,
Η γυναίκα της Ζάκυθος

Και γίνεται η τέχνη τραγουδιστής, τροβαδούρος της επανάστασης και η επανάσταση γυμνόστηθη ροβολά στους δρόμους τους ανοικτούς, στα όνειρα. Και γράφει την ιστορία, η τέχνη, από την άλλη όψη της σελίδας, την άγραφη, που κανένα χέρι δεν την γράφει, γιατί την ιστορία γράφουν μόνο οι νικητές και μάλλον αυτοί που τις πióτερες φορές επικαρπώνονται τη νίκη, αλλά, από την άλλη μεριά της σελίδας, την ιστορία καταγράφουν τα όνειρα επ' ακρι-

βώς... Καταγράφεται ο ηρωισμός; Τα πάθη; «Το πάθος για την λευτεριά είναι δυνατότερο από όλα τα κελιά»... Η μεταφορά όρος απαράβατος της τέχνης, των συνθημάτων του δρόμου, μα και της επανάστασης. Με ανοικτά τα μάτια ονειρεύεται καθείς και «βαδίζει στη ζωή στον έρωτα και στο θάνατο». Μοναχική πορεία...

ΙΧ

«Τα σπλάχνα μου κ' η θάλασσα ποτέ δεν
ψυχάζουν,
Κι' όσα άνθια θρέφει και καρπούς τόσ'
άρματα σε κλειούνε»
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και
χάρη·
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι.
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες
κρένει:
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές
πεθαίνει».

Διονύσιος Σολωμός,
Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Ωδή γίνεται η τέχνη, και όχι κλαυθμός, ό,τι δεν αρμόζει στη γενναιότητα. Η πράξη η επαναστατική σκοπεύει στη συνέχεια, απαιτεί, με σκοπό τη διάρκεια, έχοντας αρωγούς την υψηλή ιδέα.

Όταν οι σπουδαστές εντάσσονται σε ιερούς λόχους, πολεμώντας για υψίστους σκοπούς, ελευθερία, δικαιοσύνη, οι ποιητές γράφουν και τα νιάτα, μέσα από πράξεις ανδρείες θα μμούνται στους αιώνες για να βρουν μιμητές και να ξαναγράψουν την ιστορία των δικών τους γενεών.

«*Λόρδος Μπάιρον, Λόχος ΕΛΑΣ ΕΡΩΝ, Ιερός Λόχος των Σπουδαστών*».

Γ

[...] Ω, γνήσια τέκνα της Ελλάδος
Τέκνα ψυχές που πέσατε
Εis τον αγώνα ανδρείως
Τάγμα εκλεκτών ηρώων
Καύχημα νέον. [...]

ΙΓ

[...] Αυτού αφ' ου την αρχαίαν
Πορφυρίδα και σκήπτρον,
Δώσωμεν της Ελλάδος

θέλει φέρειν τα τέκνα της
Πάσα μητέρα

ΙΔ

Και δακρυχέουσα θέλει
Την ιεράν φιλήσειν
Κόνιν, και ειπείν: τον Ένδοξον
Λόχον τέκνα μιμήσατε,
Λόχον Ηρώων.

Ανδρέας Κάλβος,
Ωδαί εις τον Ιερόν Λόχον

Έχοντας σύμβολα και μιλώντας συμβολικά, σαν κάνει «ντου» μέσα στην πλατεία μέρα μεσημέρι, η ποίηση, ή ο οπληρχηγός; Όταν κατασκευάζει γεγονότα ο ποιητής, σπουδαίος αναδεικνύεται. Είναι γιατί ο κόσμος ανάγκη έχει να ιππεύσουν ξανά οι στρατηγικοί του παρελθόντος, αυτοί οι αδικημένοι και να προσπαθήσουν με το γιαταγάκι να προκαλέσουν σκέψεις καινούριες, δρόμους κλειστούς να ανοίξουν, τη σκόνη από τα χρόνια να τινάξουν, πάνω από τους λαούς. Έλασμα η γραφίδα εκτινάσσεται όταν συμπιέζεται, δίνει ορισμούς στα όνειρα και ζωγραφίζει γκράφιτι στους ουρανούς.

Εμπρός στα έκπληκτα μάτια των διερχομένων
ο Γεώργιος Καραϊσκάκης κατέβηκε από τ'
άγαλμά του

και καλπάζοντας αντίθετα στην Ηρώδου του
Αττικού

μπουκάρισε στο Κολωνάκι.

Είναι 12 το μεσημέρι...

[...] Στην Πανεπιστημίου μιλιούνια λαός
σμίξανε τώρα και τον ακολουθούν.

Αλαλάζοντας βαβαλάνε τις μηχανές τους
τα ποδήλατά τους τρέχουνε τα κορίτσια,
να και οι εργάτες, να τα παιδιά...

[...] Χτυπάνε χαρμόсуна οι καμπάνες
ξελαρυγγιάζονται οι καρδιές στο τραγούδι
φωτιά, φωτιά, φωτιά,
στην Ομόνοια, στα Εξάρχεια, στο
Πολυτεχνείο. [...]

Γιώργος Ζιόβας,
Ο Γιώργης Καραϊσκάκης

Κι έτρεχε ο οπληρχηγός δεξιά-ζερβά
κι όλο τον «μπούιτζον» του τους δείχνει
και γίνεται μια κλέφτης, μια αρματολός,

ώρα καλή σου κλεφτουριά, «αντάρτης, κλέφτης, παλληκάρι, πάντα είναι ο ίδιος ο λαός». Κι έστειλε απόκριση του Χουρσίτ ο στρατηγός: «Μου γράφεις ένα μπουγιουρντί, λέγεις να προσκυνήσω κ' εγώ πασά μου ρώτησα τον μπούτζον μου τον ίδιον, κι αυτός μου αποκρίθηκε να μη σε προσκυνήσω»... Πού χάθηκε αυτό το κλέος, αυτή η λεβεντιά. Μόνο την συναντάς σε άλλες ώρες χρόνια πολλά μετά, στις λέξεις βγαλμένες από τα ενδόμυχα: «Ψυχή βαθειά»...

Κάπου εκεί όταν οι πραγματικοί νικητές είναι πάντοτε χαμένοι, σκέφτεσαι, τότε θα γράψουν την ιστορία οι ηττημένοι.

Στο ποίημα αυτό προτίθεται να τραγουδήσω τον αρχιστράτηγο του μένους των Ελλήνων, Γεώργιο Καραϊσκάκη. [...] Ω, ναι! Αδικήθηκε το όνομα και η μνήμη σου, Καραϊσκάκη. Το μεγάλο, εύφορο έργο σου δεν βρήκε χέρια να το κάνουν κήπο, αφού τα αίματα δεν έπαψαν να λένε τον ήλιο τυμβωρύχο και το φεγγάρι ρόγχο. [...] Ω ναι! Αδικήθηκε παλικαρά. Εσύ που γνώριζες την ποίηση από την ανάποδη και είχες μάθει να διαβάζεις τον κόσμο ανάποδα, για να κρατιέσαι όρθιος μέσα στο μακελειό του εδώθε όντος, βγήκες μπροστά και κραύγασες: «Για δείτε εκεί μια εξουσία, οπλισμένη μ' όλη της την αναιδεια! Τσογλάνια, κερδοσκοπία, πώς να πείσετε τους άντρες να σας ακολουθήσουν; Γιατί να πάρουν τα βράχια και να τραφούν με ρακενδύτο μολύβι; Νομίζετε πως ήρθαμε για σας μέχρι την άκρη της οργής; Για το περιβόλι της πατρίδας, αχρείοι, ήρθαμε, γι' αυτό –δύο τριαντάφυλλα κι ένα γεράνι ταπεινό– ιδρώσαμε σφαγή». [...] Βέβαια, βέβαια, παλικαρά, υπήρξες Αχιλλέας κι άλλοι πολλοί γενναίοι μαζί, συμπεριλαμβανομένου του γεωπόνου Άρη Βελουχιώτη. Βέβαια, βέβαια παλικαρά, η πράξη της εξέγερσης είναι πάντα μία όμως, εκείνο που εκτίθεται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, έχει τη μεγαλύτερη χάρη. Άρα, δύο τα σκοτάδια.

Γιώργος Μπλάνας,
Ωδή στον Γεώργιο Καραϊσκάκη

Οψόμεθα και βαδίζοντας στο λογισμό του ακατέργαστου, ψάχνουμε τον ιερόν

σκοπόν του αγώνα, αναζητούμε λόγους της ύπαρξης. Όταν κανείς ζώνεται τα φυσεκλίκια, άλλος αέρας στα πανιά του. Ξέρει να αντιπαλεύει τον φόβο, το θεριό φύλακα της εξουσίας, που σαν κέρβερους, ο φόβος, κατοικεί στα βαθιά της ύπαρξης. Μα κάποτε οφείλεις να δοκιμάσεις να περάσεις τις συμπληγάδες με όποιο κόστος...

Σε μια σουρεαλιστική γραφή της ιστορίας, η μεγάλη συνάντηση ήθελε συμβεί: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης-Άρης Βελουχιώτης. «Καπετάνιε»...

– «Εσένα τουλάχιστον, στρατηγέ Κολοκοτρώνη, σε κάνανε άγαλμα, εμένα γυρίζανε το κομμένο κεφάλι μου στα χωριά και στις πόλεις»...

– «Καπετάνιε Άρη, κι εμένα στη φυλακή με κλείσανε, οι Μαυροκορδάτοι, οι Κωλέττηδες, οι ονομαζόμενοι δοσίλογοι στα χρόνια σου, νομίζω πως κυβερνούν αυτόν τον τόπο στους αιώνες»... Αλαμάνια, Δερβενάκια, Μανιάκι, Μεσολόγγι, Χίος, Ψαρά, οι εκτελεσμένοι, οι κυνηγημένοι, οι δολοφονημένοι, δεν υποτάσσεται αυτός ο λαός. Όταν όμως οι καπεταναίοι και οι πολεμιστές κατανάτηνε ζητιάνοι και λήσταρχοι»...

– «Στρατηγέ Κολοκοτρώνη, όταν το αντάρτικο δείχνει το φως στα ευρωπαϊκά σκοτάδια, όταν μετά την απελευθέρωση οι αγωνιστές αντιστασιακοί γίνονται κυνηγημένοι και οι δοσίλογοι κυβερνούν, τότε

Γοργοπόταμος, Μικρό Χωριό, Καλάβρυτα, Δίστομο, Κιαισαριανή, καμένα χωριά, οι εξόριστοι, οι φυλακισμένοι, οι εκτελεσμένοι... Ναι δεν υποτάσσεται αλλιώς αυτός ο λαός, Μια Βάρκιζα θα στοιχειώνει εμένα, μια Επίδαυρος εσένα»... «Καλινύχτα στρατηγέ»...

– «Καλινύχτα καπετάνιε Άρη»...

Και εκεί στην αυλή του Αλή, οι δύο άνθρωποι βασανίζονταν.

Με καρτερία πάντως αξιοθαύμαστη υπομένοντας τα μαρτύρια

και με αξιοπρέπεια αδιάπτωτη προχωρώντας –και οι δύο–

προς το θάνατο.

Έτσι γίνονταν στα 1808 κι έτσι θα γίνονταν και 140 χρόνια αργότερα.

Κι έτσι γίνεται πάντα όταν πέφτουν δίσεχτα
χρόνια.

Γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος.

Γιατί σ' έναν κόσμο μαγαρισμένο πού να
βαδίσει ο άγιος

και πού ο απροσκύνητος να σταθεί;

Και πώς να σωθεί ο αμόλυντος;

Όμως με τη ζωή του πάντα ο γενναίος
ζεσταίνει τους σκλαβωμένους

Και με το θάνατό του τους οδηγεί

Απ' την υποταγή στην ανάσταση.

Θανάσης Κωσταβάρας,
*Θάνατος και αποθέωση του καπετάν
Θύμιου Βλαχάβα και του ιερομόναχου
Δημητρίου στα Γιάννινα*

Όπως και να 'χει, πώς να προκόψει
ένας τόπος, όταν ανάξιος να διοικηθεί
από τους άξιους του με το καριοφίλι της
μάχης αετούς, καλείς από τα ξένα να σε
διαφεντέψουν κυβερνήτες, βασιλιάδες,
σκυλλολόι. Μα ας ήταν ο εξεγερμένος να
ήταν ο κανονιστής, ο οπληρχηγός να μοί-
ραζε τη γη, το βιος κατά πώς πρέπει. Μα
τότε πώς θα γινόταν η εξουσία ανάληψη
μόλις ήθελε προκύψει... Τότε ο καπετά-
νιος φιλόσοφος ως άλλος αντιφωνητής
αναλύει με λόγια απλά τα του τόπου του.

Μόλις πάτησε το πόδι του ο Κυβερνήτης στο
Ναύπλιο

Μες στο ξυπόλυτο πλήθος τ' ανυπόμονο

που στ' άχτιστα θεμέλιά του

είδε το αίμα να τρελαίνεται

σαν αετός ξεχώρισε

με μύτη γαμψή και περικεφαλαία

φωταψία στέφανο μιας θείας προσμονής

ο Γέρος του γένους πύρινο αντιστύλι

αγκάλιασε τον Καποδίστρια και σταυρωτά

τον φίλησε. Εδώ που ήρθες, του είπε,

ο τόπος είναι καλός. Αλλά πατάς στα σκατά.

Ηλίας Γκρης,
Η προφητεία του γέρου

Και όταν –φευ!– συμβαίνει η υφαρ-
παγή της λαϊκής θέλησης. Όταν καπε-
ταναίοι διώκονται, παραμερίζονται,
φυλακίζονται, εκτελούνται, πάντα τα
ίδια παθογόνα αισθήματα εκφράζει ο
βρώμικος καιρός, οι υφαρπάζοντες πο-
δοπατούν όσους προτάσσουν τα στήθη
τους στις μάχης την αντάρα...

Σκηνή πρώτη:

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος δίνει διαταγή
να συλλάβουν και να εκτελέσουν τους
απεσταλμένους του Αρείου Πάγου, Νούτσο
και Πανουργιά.

Σκηνή δεύτερη:

Μια ειδική επιτροπή που επέχει θέση
στρατοδικείου καταδικάζει τον Γεώργιο
Καραϊσκάκη ως «επίβουλον και προδότην της
πατρίδος».

Σκηνή τρίτη:

Με καταδίκη σε θάνατο ρίχνεται στις φυλακές
ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Σκηνή τέταρτη: Κυριακή πρωί, στο Ναύπλιο,
έξω από την εκκλησία, ο κυβερνήτης
Ιωάννης Καποδίστριας πέφτει κάτω απ' τις
σφαίρες των Μαυρομιχαλαίων.

Οδυσσέας Ελύτης,
Μικρός Ναυτίλος

Όπως και να 'χει, οι γενναίοι είναι
έτοιμοι από καιρό. Το ζήτημα είναι να
προετοιμάζεσαι για μια συγκεκριμένη
ώρα, που πρέπει, όταν θα έρθει, να
είσαι έτοιμος. Είναι αυτό που σου καί-
ει τα στήθη, σου τρώει τα σωθικά. Και
τότε, πέφτεις στη φωτιά τα βάζεις με
στρατούς μεγάλους. Αυτό διδάσκει η
άλλη ιστορία, αυτό συντελείται στους
αιώνας των αιώνων. Χαρά σ' αυτούς
που το αποφάσισαν, στην άλλη όχθη του
ποταμού να διαβούν, κλεφτόπουλα που
τη σκλαβιά τη φτύνουν, χαρά σ' αυτούς
που αφέντες δεν λογαριάζουν. Χαρά
σ' αυτούς που για τα κλεφτόπουλα και
τους αντάρτες γράφουν τραγούδια και
μένουν οι μνήμες να διδάσκουν αρετή
στο διπνεκές του χρόνου.

Μην είν' αυγή, μην είν' γιορτή, μην είν' του
λόγγου Πάσχα

Μην είναι τα κλεφτόπουλα στων πλατανιών
το θρύλο;

Που διαφεντεύουν το στρατί, του Μάη το
καριοφύλι;

Δεν είν' αυγή, δεν είν' γιορτή, μηδέ του
λόγγου Πάσχα.

Μον' είναι λίγη θάλασσα σε διάφανο ποτήρι

Να λάμψουνε τα μάτια τους και να καεί η
καρδιά τους

Σαν σταυραϊτούς που χύμξε στην πυρκαϊά
της δύσης.

Επμέρωσεν η θάλασσα, ξηπνήσαν τα καϊκία
 Κι είν' τα καϊκία ξέσπηθα κ' η θάλασσα
 ποδέθη
 Τα σκολιανά της φόρεσε χρυσό φλουρί χαλίκι
 Να πάει να σύρει το χορό στ' αλώνι τα'
 Αλωνάρη.

Άρης Αλεξάνδρου,
Του ήλιου

Χαρά σ' αυτούς που με το γιαταγάνι
 χαράσσουν την ιστορία στους βράχους
 τους ελεύθερους, χαρά σ' αυτούς που με
 την πένα χαράσσουν σκέψη στα τρίςβα-
 θα του λογισμού. Πληγωμένα τα χρόνια,
 καημοί και ντέρτια το αυτό της ύπαρξης,
 ψηλά στα διάσελα καρτερούν τα ταμπού-
 ρια να σειστούν στις μάχης τον αχό.

XVIII

[...] Ποιος κάθεται τώρα, Κυρά, με τη
 φλογέρα να γνοιαστεί τα πρόβατα
 των ίσκιων
 και ποιος τα έλατα στα νερά του γαλαξία να
 διαφεντέψει;

Μες στ' άδεια κιούπια μας βροντάν
 χιλιόχρονοι θυμοί πάππου προσπάππου
 μες τα βαρέλια του κρασιού βογκάν χιλιάδες
 καλοκαίρια
 το κοντογούνι της γιαγιάς μες το σεντούκι
 αναλογάται Μπουμπουλίνες
 και μες στο κανοκιάλι του караβοκύρη
 ξύπνησαν μπουρλότα και Κανάρηδες και
 σοροκάδες.

Κυρά, Κυρά, ντύσου ξανά τα κλέφτικα, τ'
 ασίκικα, ψηλά στα κορφοβούνια
 ζώσου τ' αστέρια τρίδιπλα στον κόρφο
 φυσεκλίικα
 βάλε μες το ταγάρι σου της Παναγιάς το
 κόνισμα μαζί με μπαρουτοσκάγια
 τσοπαναραίοι Απόστολοι χτυπάν της Αγιά-
 Σοφιάς τα σήμαντρα
 κι ελιές οι βλάχες οι Μακεδονίτισσες τραβάν
 τις ανηφόρες
 κι οι αποθαμένοι στα σκαλιά της εκκλησιάς
 λαδώνουν τα καριοφίλια με το λάδι της
 καντήλας.

Γιάννης Ρίτσος,
Η κυρά των αμπελιών

ΣΟΜΑΤΙΣΜΟΣ
 243

Τι είναι ήρωας, ποια πράξη θα λογίζονταν ως ηρωική. Ποια γεγονότα ξεπερνούν τη φαντασία και τρέχουν να διδάξουν στο μέλλον τον τρόπο που χαράζεται το πάθος στην αυγή που ξεδιπλώνεται με χιλιάδες αποχρώσεις του κόκκινου. Από πού πορεύονται οι άνθρωποι που σχεδιάζουν τη μοίρα τους κατά το δοκούν της δικιάς τους ερμηνείας του απέραντου: «*κάλλιο είναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή*»... Από ποια μήτρα αναβλύζουν τέτοιοι αρχέγονοι πόθοι τέτοια μηνύματα που στέλνονται στο διηνεκές του χρόνου, να γεννηθούν καινούριες ιδέες και να παραμένουν πάντα μέσα στο ανθρώπινο...

Νενανώ τα συστατικά των ουράνιων ήκων
ένα μακρόπνοο τερερέ στην άκαπνη
συντέλεια
γοργά και δίγοργα και τρίγοργα
νε νε νε /μηχανισμός απολαύσεως/
ένα τερερέ δίπλα στο Οχτώχ της
τουρκοκρατίας
πλαταίνοντας τις ολονυχτίες τέρπει τερερέ τα
χριστεπώνυμα
νανά.. νανά. άγια... Δόξα και Nun εννεάσπημος
ο μάχιμος
ρυθμός εκείθε
νε νε ... /χοριάμβος - νηρηίδα /
ο μειζων και ο ελάχιστος η πεταστή
χειρονομούμενη
το παλαιό πολυσύλλαβον απήχημα
Μ' όλα τούτα βγήκαν οι Παπαφλέσσηδες κ' οι
Κολοκοτρωνάιοι.

Νίκος Καρούζος,
Τέλεση λειτουργίας

Να αφηφά τον θάνατο και όμως η ζωή να είναι τόσο όμορφη, όταν απλώνονται τριγύρω η Άνοιξη, στον οργανισμό της φύσης, τότε ο θάνατος γίνεται ακόμη πιο πικρός και όταν ακόμη για την ζωή πολεμάς. Αλλά μήπως αντιμέτωπος με τέτοιες στιγμές δεν πεθαίνεις ποτέ;

Μέρα του Απρίλι
Πράσινο λάμπος,
γελούσε ο κάμπος
με το τριφύλλι.

Ως την εφίλει
το πρωινό θάμπος

η φύση σάμπως
γλυκά να ομίλει
Εκελαδούσαν
πουλιά, πετώντας
όλο πιο πάνω
Τ' άνηθη ευωδούσαν
Κι είπε απορώντας:
«Πώς να πεθάνω;»

Κώστας Καρυωτάκης,
Διάκος

Να τολμούν οι ξεβράκωτοι να τα βάνουν με όλους τους μεγάλους στρατούς, με τις στρατιές των Ιμπραήμηδων, των Δραμαλήδων, και των Κιουταχήδων, με τις ιερές συμμαχίες, όλες οι συμμαχίες τέτοιου είδους και τότε και σήμερα και πάντα, ανίερες είναι, να κατακτήσουν θέλουν, να υποτάξουν τους λαούς...

Να προσπαθείς μετά να μάθεις πέντε γράμματα, αγράμματος όντας, για να καταγράψεις, ανδραγαθίες, ιστορικά γεγονότα, ιδέες, όνειρα, πράξεις ηρωικές. Να σε κάνουν κομμάτια, και εσύ να αφηγείσαι τα γεγονότα μέχρι τα στερνά... Όταν το μέλλον ξεχνά, όταν ξεχνούν οι απόγονοι τις ηρωικές πράξεις, όταν οι επερχόμενες γενεές βυθίζονται στη σκοτοδίνη, όταν η γλώσσα που εκπέμπει φως, χάνεται στη μαυρίλα της αλλοτρίωσης, η πένα προσπαθεί να αποκαταστήσει το δίκιο, να αποδώσει τιμές στους άξιους. Τότε γίνονται οι λέξεις λυγμοί ενίοτε και καυστικός ο λόγος, μα δεν αξίζουν, όσοι λαοί δεν έχουν ιστορική μνήμη, πεθαίνουν σαν λαοί βάρβαροι...

Καμμένη Μακρυγιάννη να 'ξερεις
γιατί το τσάκισες το χέρι σου
το τσάκισες για να χορεύουν σείκ
τα κωλόπαιδα.

Ντίνος Χριστιανόπουλος,
Καμμένη Μακρυγιάννη, να 'ξερεις...

Σε μian άλλη εκδοχή το πάθος των αγωνιστών χρίζει μιας άλλης ανάγνωσης, από άλλο χέρι που καταγράφει την περηφάνια της οδύνης. Τη δύναμη, το βάθος του είναι, να μείνουν οι μνήμες ζωντανές να διδαχτούν οι νεότερες

γενιές. Τι να καταλάβει ο καθένας από μάχες, από κρυφά νοήματα, κώδικες ζωής, κατέχουν μόνο όσοι την πένα την κάνουν αλέτρι, για να οργώνουν σε βάθος ύπαρξη. Η ύπαρξη δεν νοείται, γράφεται όπου το απαιτούν οι πολέμοι, όποτε το απαιτούν οι καιροί.

Κι οι μέρες τούτες είναι σαν να ζεις
μες την κοιλιά ενός ζώου που το δέρνει η
θήρμη,
οι άνθρωποι στους δρόμους φεύγουν και
γίνονται
καθώς μια λάσπη λιπαρή ποτισμένη
ιδρώτα.
«Γνωρίζετε αδελφοί! Ότι ο Αδάμ και
η Εύα
η αρχή εξ ης το ανθρώπινον γένος
κατάγεται...»
κήρυχνε ο Πολωνός Μίλβιτς,
κι ο Μακρυγιάννης σάπιος απ' τις πληγές
δυο στο κεφάλι κι άλλες στο λαιμό και στο
ποδάρι
το χέρι χωρίς κόκαλα και σίδερα
στη γαστέρα
για να κρατούν τα άντερα –
γεμάτος όνειρα σαν το μεγάλο δέντρο
γράφοντας γράμματα στο θεό.
Τι είχε να κάνει με τους Πολωνούς ο
Μακρυγιάννης;
Με τα κηρύγματα των καρμπονάρων,
ή με τους Βαυαρούς ή με τους
Φαναριώτες;
Ήταν ένας άντρας από δω
γεννημένος σε μια ρεματιά σαν το σκίνο
κι αυτό ήταν όλο: μοναξιά και έχτρα».

Γιώργος Σεφέρης,
Μνήμη του Μακρυγιάννη

Κοιτάζει πολύ μακριά ο λογισμός,
αφήνεται να ταξιδέψει πέρα από τους
ορίζοντες που δεν κατέχουν σύνορα...
Τα σύνορα τα καταργούν οι λέξεις
που σχηματίζουν όνειρα πάνω από το
πραγματικό των νοημάτων. Σε όλον τον
κόσμο, όπου κι αν ταξίδεψα, ίδια ιστο-
ρία, ίδια πάθη, τα ίδια λάθη. Πώς να
χαλιναγωγήθει η φαντασία που μετρά
τους κόκκους της άμμου. Τα συνταιριάζει
ο ποιητής σαν πρωτομάστορας και
ψάχνει και κατασκευάζει ιστορίες πα-

νομοιότητες στον κόσμο ολάκαιρο. Οι
λαοί όλοι στενάζουν, όλοι κραυγάζουν
για το κλεμμένο δίκιο, για το κλεμμέ-
νο βιος. Παντού, σάρκα εκ της σαρκός
τους, αυτοί που τον θάνατο αψηφούν.
Η τέχνη ανθίζει μέσα από τις ιστορίες
του κόσμου.

Για τους μεγάλους, τους ελεύθερους, για
τους γενναίους, τους δυνατούς
Αρμόζουν τα λόγια τα μεγάλα, τα ελεύθερα,
τα γενναία, τα δυνατά
Γι' αυτούς η απόλυτη υποταγή κάθε
στοιχείου, η σιγή, γι' αυτούς τα
δάκρυα, γι' αυτούς οι φάροι και οι κλάδοι
ελιάς και τα φανάρια
Όπου χοροπηδούν με το λίκνισμα των
καρβιών και γράφουνε
στους σκοτεινούς στους σκοτεινούς
ορίζοντες των λιμανιών [...]
Γι' αυτούς θα πω τα λόγια τα ωραία, που μου
υπαγόρευσε η Έμπνευσις
Καθώς εφώλιασε μέσα στα βαθιά του μυαλού
μου η συγκίνηση
Για τις μορφές, τις αυστηρές και τις
υπέροχες, του Οδυσσέα Ανδρούτσου
και του Σίμωνος Μπολιβάρ.
Όμως για τώρα θα ψάλω μονάχα τον Σίμωνα
αφήνοντας τον άλλον για
κατάλληλο καιρό
Αφήνοντάς τον για να ν' αφιερώσω, σαν
έρθει η ώρα,
ίσως το πιο ωραίο τραγούδι που έψαλα
ποτέ,
ίσως τ' ωραιότερο τραγούδι που εψάλανε σ'
όλο τον κόσμο.
Κι' αυτά όχι γιατί κι' οι δυο τους υπήρξαν για
τις
πατρίδες και τα έθνη και τα σύνολα κι άλλα
παρόμοια, που δεν εμπνέουν
Παρά γιατί σταθήκανε μέσ' τους αιώνες, κι οι
δυο τους, μονάχοι πάντα
κι ελεύθεροι, μεγάλοι, γενναίοι
και δυνατοί.
Και τώρα ν' απελπίζομαι που ίσαμε σήμερα
δεν με κατάλαβε,
Δεν θέλησε, δεν μπόρεσε να καταλάβει τι
λέω, κανείς;
Βέβαια την ίδια τύχη να 'χουμε κι αυτά που
λέω τώρα για τον Μπολιβάρ,
που θα πω αύριο για τον Ανδρούτσο;
Δεν είναι εύκολο, άλλωστε, να γίνουν τόσο

γλήγορα αντιληπτές μορφές
της σημασίας τ' Ανδρούτσου και του
Μπολιβάρ, Παρόμοια σύμβολα.

Νίκος Εγγονόπουλος,
Μπολιβάρ

Ό,τι ξυπνάει τα όνειρα καλώς να προσέλθει. Είναι ίσως η ποίηση που κρατά ζωντανή τη σχέση επαναστάτης-λαϊκός αγωνιστής-κόσμος που κοιτάζει στον ουρανό, στους αιώνες. Ό,τι είναι αληθινό διατηρείται στο χρόνο ακέραιο, αναλλοίωτο, δεν σκουριάζει, παρά εμπνέει τους επερχόμενους αγωνιστές...

Αφορμή για αυτήν την εργασία αποτέλεσε μία ποιητική ανθολογία που επιμελήθηκε ο ποιητής, δοκιμιογράφος και δημοσιογράφος, Ηλίας Γκρής. Όταν τραγούδαγε το αίμα, με υπότιτλο, «Το 1821 στην ελληνική ποίηση», από τις εκδόσεις Νίκας.

Η ανθολογία αυτή είναι ένα «ποιητικό μυθιστόρημα» με πρωταγωνιστές θρυλικά πρόσωπα και τόπους σύμβολα της επανάστασης του Εικοσιένα. Περιλαμβάνει 145 ποιήματα, που έγραψαν σε διάστημα εκατόν ενενήντα χρόνων 124 Έλληνες ποιητές, με προεξάρχοντες τους Διονύσιο Σολωμό και Ανδρέα Κάλβο.

Μια συναρπαστική ποιητική διαδρομή σε νέα έκδοση, αναθεωρημένη και συμπληρωμένη (από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Μερική αποσπασματική, δυστυχώς, γεύση προσπαθήσαμε να δώσουμε μέσα από αυτό το κείμενο κάποιων λίγων ποιητών, από όσους ανθολογούνται. Η επιλογή τυχαία...

τα σταυρωτά μου χέρια προπέλα
στην πρύμνη της αράχωβας.
το δοιάκι ανάμεσα στα μάτια σου.
οι μπουκαπόρτες ανοιχτές.
τα κανόνια έτοιμα και οι μομπάρδες,

ο παπούς μου ναύτης
του οράτιου νέλσων
πυροβολητής ορκισμένος στη φρυγιά.
με το μαρτίνι του και μπόλικο μπαρουτί
από τη δημητσάνα
να παραμονεύει απ' το παράθυρο του
ναυαρίνου
αυτή την αστροφεγγιά που φυγοδικεί χρόνια
τώρα...
και νάναι μόνο αυτό:

Έκτωρ Κακναβάτος,
Τετραπήφιο με την έβδομη χορδή

Μια μέρα μόνος καθώς βάδιζα στους δρόμους, ακροβατώντας πάνω στο έπακρον της αίσθησης, μνήμες άρχισαν να με κατακλύζουν από παντού. Μνήμες που μετουσιώνονταν σε λέξεις, σχήματα, κτηνούς. Αυτό το ελάχιστο που αναζητούμε συνεχώς και που νομίζουμε πως έχει χαθεί, είναι ικανό ως θρυσάλλις να ανάψει τις μεγάλες πυρκαγιές στο χρόνο. Ως τότε ασφηνόμαστε στη μαγεία των λέξεων που περιγράφουν πράξεις ηρωικές. Τότε ίσως αντιληφτούμε ότι αυτό που προσπαθούμε να προσδιορίσουμε σαν χρόνο, μας μεταφέρει στη διάρκεια από τον παρόντα και τον παρελθόντα χρόνο, που είναι ίσως παρόντες στον μέλλοντα χρόνο και που συνεχίζει να ακροβατεί, όπως παιδί στις ράγες του τραίνου...

Αυτό κρατάει ανάλαφρο μες στην ανεμοζάλη
το από του κόσμου τη βοή πρεσβυτικό κεφάλι
αυτό το λόγο θα σας πω δεν έχω άλλο
κανένα,
μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα.

Κωστής Παλαμάς,
Στη νεολαία μας

Αυτό θα ισχύει στους αιώνες: όταν η
μνήμη μένει ζωντανή γίνεται γενεσιουργός
καινούριων πράξεων ηθικών' ό,τι το
ηθικόν, ηρωικόν... **T**